

NÄKÖKULMA: OSUUSKUNTAMALLILLA TOTEUTETUT ALUEELLISET EKOSYSTEEMIT HARVEMPAAN ASUTTUIJEN ALUEITTEN SOTE-PALVELUJEN TURVAAJIKSI

Petri Sipilä

Paikalliset sote-palvelut ovat järjestettävissä myös harvempaan asutuille alueille, jos ja kun toimintatapoja muutetaan alueellisten ekosysteemien suuntaan ja samalla hyödynnetään digitalisaatiota.

Artikkelin tarkastelukulmana on erityisesti sote-uudistuksen tavoitteiden toteutuminen kaupunkikeskusten ulkopuolella, harvempaan asutuilla (maa)seuduilla. Artikkelin ehdottaa alueellisen, osuuskuntamalliin pohjautuvan ekosysteemin rakentamista kumppanuudessa alueen kaikkien toimijoiden kesken. Digitaalisuus, joka kiistattomasti mahdollistaa runsaasti lisäarvoa palveluprosesseihin, on ehdoton apu ratkaisussa. Digitaalisuus vaatii onnistuakseen alueellisesti läsnä olevan asiakaspalvelun. Artikkelin ja sen lopussa olevan ehdotuksen taustana on kirjoittajan 30 vuoden kokemus pienten yrittäjien verkostoimisesta. Näistä viimeisenä kymmenenä vuotena erilaiset sote-pienyrittäjien yhteistyömallit, erityisesti osuuskunnat ovat nousseet keskiöön. Taustana on myös kirjoittajan osaaminen digitalisaation ja prosessien kehittämisessä.

Sote-uudistuksen tavoitteiksi on asetettu mm. turvata yhdenvertaiset ja laadukkaat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut kaikille hyvinvointialueilla asuville, parantaa palvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta, kaventaa hyvinvointi- ja terveyseroja sekä vastata ikääntymisen ja syntyvyyden laskun aiheuttamiin haasteisiin (Sote-uudistuksen tavoitteet 2022).

Pitkään jatkunut pienkuntien asukaspuhjan kapeneminen ja ikääntyminen ovat johtaneet riittävien paikallisten palvelujen tarjonnan romahtamiseen, alueellinen markkina ei enää toimi. Kasvavaa ongelmaa kuvaa 80 vuotta täytäneiden määrän, nyt noin 330.000 kansalaista, kasvaminen peräti kolmanneksella vuosikymmenen loppuun mennessä. Yli 80-vuotiaista karkeasti 10 prosenttia on tällä hetkellä ympärivuorokautisessa hoidossa ja 23 prosenttia käyttää säännöllisiä kotihoidon palveluja. (Väestö ja yhteiskunta 2022; Kosonen 2022.) Resurssipulassa ratkaisua haetaan digitalisaation ja etäpalvelujen avulla ja ovathan palvelut keskuksissa aina saatavilla. Kodeissaan on yhä iäkkäämpiä ja huonokuntoisempia vanhuksia, kulkemisiltaan jo rajoittuneita ja digitaidoiltaan osin osaamattomia. Ovatko he unohtumassa yhdenvertaisuuden ulkopuolelle?

MIKSI ONGELMAT KASAUTUVAT HARVAAN ASUTUILLA ALUEILLA?

Kotihoidon palvelujen puute on muodostumassa sosiaali- ja terveyshuollon ongelmien juurisyysiksi. Tähän johtavat kansakunnan ikääntyminen, hoitajien kasvava puute suhteessa hoidettavien määrään sekä hoivakotien kiristynvä hoitajamitoitus. Rahaa on yhä niukemmin käytettävissä. Hyvinvointialueitten kehityskeskioässä aloitusvuosinaan ovat sopimusten ja kiinteistöjen siirrot, hoitajapula laajasti ottaen, hallinto ja tietojärjestelmien yhteen sovittaminen. Sosiaali- terveyspuolen palveluprosessitkin tulee integroida asiakaslähtöiseksi kokonaisuudeksi. Kun kaikkeen ei yhtä aikaa pysty, keskitetään toimet keskuksiin resurssitehokkuuden nimissä. Sote-uudistuksessa vähemmälle huomiolle on jäämässä harvempaan asuttujen alueitten ikäihmisten toimeen tuleminen kodeissaan.

Entä, miten kasvukeskusten ulkopuoliset kunnat ovat uuteen tilanteeseen reagoineet? Kehitystä seuranneen kirjoittajan oman kokemuksen mukaan yli vuosikymmenen kestäneen sote-uudistusprosessin kuluessa kunnat ovat passivoituneet sote-asioissaan. Vain välttämättömin on tehty, kehittäminen on jäänyt taka-alalle. Uskomuksena on ollut, että tarvittava kehitys hoituu uudistuksen myötä. On odotettu reunaehtoja ja pelisääntöjä, miten sote-asiat tullaan hyvinvointialueilla toteuttamaan esimerkiksi digitaalisuuden ja palvelu-integraation suhteen. Hoitovelka on kasvanut.

Kuntien olemassaoloa on varjostanut myös negatiivinen kehityskierre: Alueellisen väestöpohja pienenee syntyvyyden laskiessa ja nuorten muuttaessa opintojen ja työn perä ään kaupunkiin. Ikääntyminen heikentää huolto-suhdetta. Entistä huonokuntoisemmat ikäihmiset hoidetaan kodeissaan, kun palveluasumisen hoitopaikkoja ei ole tarpeeksi. Riittämätön koteihin suunnattu palvelu kostautuu terveyskeskusten kuormituksena, potilaita makuutetaan väärissä paikoissa. Syntyy hukkakustannuksia ja jonoja. Pelot ja yksinäisyys näkyvät asukkaiden elämänlaadussa. Terveystenhuoltojärjestelmä tukkeutuu. Vastaavasti alueellinen yrittäjyys ja elinvoimaisuus ovat heikentyneet asukas-pohjan supistuessa.

ALUEELLINEN EKOSYSTEEMI, OSUUSKUNNAT RATKAISUKSI

Kun paikallisten palvelujen tarjonta ja saatavuus ovat riittäviä, asukkaan on hyvä olla. Kunta voi hyvin ja yrittäjät voivat hyvin. Tällöin voi puhua toimivasta ekosysteemistä. Digitaalisuus mahdollistaa tarvittavien palvelujen integroinnin kotonaan asuvan ikäihmistä arjen tarpeisiin eri osapuolten yhteistyönä.

Jotta alueellinen ekosysteemi saadaan synnitettyä, tarvitaan palvelut integroiva digitaalinen palvelualue ja siihen koordinoiva, palvelut yhteen sovittava toimintamalli. Pienet toimijat on koottava kokonaisuudeksi, synnytettävä keskinäinen luottamus ja luotava pelisäännöt yhdessä tekemiselle. Laskutus, yhteishankinnat ja markkinointi ovat tyypillisiä yhdessä tehokkaammin tehtäviä osaamisalueita, toimijat voivat keskittyä paremmin asiakaspalveluun. Digitaalisuus tuo jatkossa palveluihin ja niiden saavutettavuuteen lisätehoa hyvinvointialueittain ja valtakunnallisesti, näihin digisaavutettavuuden ehtoihin on pienten toimijoiden sopeuduttava ja satsattava. Yhdessä tehden tämä on helpompaa.

Olennaista on avoin ja läpinäkyvä kumppanuus eri toimijoiden, myös kunnan kesken. Harvaan asutuilla alueilla pienen toimijan yksin erikoistuminen on hankalaa markkinan suppeuden takia. Sirpaleisia palveluja kokonaisuudeksi yhdistäen ja asiakkaitten tarpeista lähtien saadaan kaikille enemmän tekemistä. Kumppanuuteen tarvitaan yritysten lisäksi myös järjestöjen laajaa osaamispohjaa.

Hyvinvointialueitten nyt muodostuttua ikäihmiset ovat kunnan näkökulmasta muuttuneet kustannuksista elinvoiman ja hyvinvoinnin tekijöiksi. Raha pysyy alueella, jos ja kun palvelut pystytään alueella tuottamaan.

Osuuskunnat ovat perinteinen ja oiva toimintamuoto palvelujen saataavuuden parantamiseksi. Siinä toimintaa ohjaavat alueelliset tarpeet, toiminta on demokraattista yhdessä tekemistä, ei etäältä rahaohjattua, ja se mahdollistaa toimijoitten eriasteisen osallistumisen elämäntilanteittensa mukaan. Kevytyrittäjäyyskin soveltuu osuuskuntatoimintaan. Tekemisen mielekkyys on arvopohjaista, lähimmäisen kasvollista auttamista. Seikkaperäisemmin osuuskunnan hyödyt osapuolilleen on koonnut mm. Osuustoimintakeskus Pellervo (Karhu n.d).

Tämän julkaisun ”Osuuskuntamallin perustaminen haja-asutusalueelle. Esimerkinä saaristokunta” -artikkelista voit lukea osuuskunnan perustamiseen liittyvän esimerkin Paraisten saaristokunnan haja-asutusalueella.

Yhteenvetona alueellisen ekosysteemin hyödyistä ja vaikuttavuudesta:

- 1** Asukkaille turvataan monipuoliset paikalliset palvelut. Vaikuttavuutta syntyy myös asukkaiden yksinäisyyden ja pelkojen vähenemisestä yhteisöllisessä toiminnassa.
- 2** Yrittäjille ja muille alueen palvelujen tuottajille syntyy toimiva, riittävä markkina ja näin edellytykset kannattavalle toiminnalle.

- 3 Kunnan elinvoima kasvaa virkeän toiminnan kautta. Kunnan pito- ja vetovoima alueen asukkaitten suhteen lisääntyvät.
- 4 Hyvinvointialueille syntyy toimiva ratkaisu, miten palvelujen saatavuus ja asukkaitten yhdenvertaisuus turvataan myös harvempaan asutuilla seuduilla.

MIKÄ ESTÄÄ ALUEELLISIIN EKOSYSTEEMEIHIN SIIRTYMISEN?

Jos ja kun ekosysteemin hyödyt ja vaikuttavuus ovat ilmeiset, miksi näin ei sitten toimita? Ovatko esteenä kenties olemassa oleva hierarkkiset toiminta- ja hallintokulttuurit, vahvasti koulutukseen ja tutkintoihin painottunut lupakäytäntö, erilaiset mitoitus- ja todennettavat laatuvaatimukset, kenties tietosuojat-asiat? Tasavertaiseen kumppanuuteen suuren julkisen toimijan ja pienten paikallisten toimijoiden välillä ei juuri ole totuttu. Hankintalain tulkinnat rajoittavat. Mutta mikä estää oikeasti, eikö toiminnan reunaehtoja voi sopeuttaa?

Vai onko uuteen siirtyminen hankalaa? Esimerkkejä vaikeuksista saattavat olla haasteet kumppanuudessa eri toimijoiden välillä: yhteisen tahtotilan luominen ja luottamuksen synnyttäminen, tietotekniikka ja digitaalisuus ja niiden rahoittaminen, verkostomaisen toiminnan käynnistäminen, pelisäännöt ja valvonta. Ja erityisesti, miten kokonaisuutta johdetaan? – Näihinkin on jo osoitettavissa toimivia malleja ja käytännön kokemuksia. Ekosysteemin synnyttäminen harvempaan asuttujen alueitten palvelujen turvaamiseksi on täysin mahdollista, jos vain yhteistä tahtoa siihen on.

VOISIKO NÄIN TOIMIA? – KIRJOITTAJAN EHDOTUS TOTEUTETTAVAKSI

Koska erityisesti suurten asumiskeskittymien ulkopuolella on huutava pula paikallisista hoitopaikoista ja kotihoidon tuottajista, kokeillaan hajautettua palveluasumista, ”virtuaalista palvelutaloa”. Erillisten hoitokotien sijaan suuri osa palveluasumista tarvitsevista ikäihmisistä hoidetaankin kodeissaan hyödyntäen digitaalisuutta ja erikseen rakennettavaa palveluverkkoa, pienten alueellisten toimijoiden osuuskuntaa. Osuuskunta toimii kumppanuudessa kunnan ja hyvinvointialueen kanssa. Toimintamalli luonnollisesti edellyttää osin uudenlaisia prosesseja ja vastuunjakoa, mahdollisesti väljyyttä tarvitaan myös lakien ja asetusten tulkintaan.

Kohderyhmälle olisi kustannettava liiketunnistimiin perustuva kodin turvaratkaisu sekä helppokäyttöinen viestintäsovellus kodin ja kotiin palveluja tuovien auttajien kesken. Palveluverkko rakennetaan kaikkien osapuolien ekosysteemiksi, mukaan tulisivat alueen yrittäjät ja mahdolliset kevytyrittäjät, järjestöt, seurakunta, kunta ja hyvinvointialue. Palvelut kootaan sähköiselle alustalle, netissä selailtavaksi lähipalvelutoriksi. Lähipalvelutorille luodaan lisäksi pieni palvelupiste vaikkapa kirjaston yhteyteen.

Tarkoitukseen perustetaan sote-osuuskunta, jonka (kannatus)jäsenenä kunnalla on suuri merkitys. Kunta ja hyvinvointialue yhdessä osallistuvat osuuskunnan perustamiskustannuksiin sekä hankkivat tarvittavan teknologian kokeiluun.

Ehdotus on ns. ”Public Private Partnership” -malli, josta voisi muotoutua laajemminkin hyödynnettävä, kansainväliseen jakeluun kelvoinen toimintakokonaisuus. Suomi on digitaalisuuden luvattu maa, jonka ikääntyminen ja harvaan asutut alueet ovat oiva kehitysympäristö kärkituotteen kehittämiseksi.

- Suomi ikääntyy ja entistä useampi kotonaan asuva ikäihminen on huonokuntoinen ja tarvitsee lisääntyvästi paikallista tukea arjesta selviytyäkseen.
- Ikääntyvät asukkaat luovat kunnissa uuden markkinan hyvinvointialueitten osaltaan vastatessa kustannuksista. Ikäystävällisyys on harvaan asuttujen alueitten elinvoiman lähde.
- Kaupunkikeskusten ulkopuolella palvelutarjonta hiipuu asukkaitten vähetessä. Tarvitaan uusi toimintamalli syrjäalueitten elinvoimaisuuden turvaamiseksi.
- Alueellinen ekosysteemi digitaalisesti tuettuna osuuskuntamuotoisena toteutuksena mahdollistaa pienten toimijoiden ja kunnan yhteistyönä ikäihmisten kodeissaan pärjäämisen. Järjestöt ja kevytyrittäjät liitetään ekosysteemiin.
- Digitaalisuus vaatii selkeän investoinnin harvaan asuttujen alueitten koteihin. Tähän tarvitaan yhteiskunnan rahoitusta. Säästöjä syntyy, kun ikäihmiset pystyvät asumaan kodeissaan pidempään.
- Investoinnilla saavutetaan keskenään yhteensopivat laitteet, ohjelmistot ja toimintatavat koteihin, mikä osaltaan mahdollistaa myös uusien innovaatioiden käyttöönoton.
- Digitaalisuuden hyödyt saadaan kodeissa asuville paikallisten toimijoiden avustamana.

LÄHTEET

Karhu, S. N.d. Osuuskunta – Pieni voima suureksi. Käsikirja osuuskunnan jäsenelle. Artikkelit Pellervon nettisivuilla. Viitattu 1.12.2022. <https://pellervo.fi/osuuskunnan-jasenyys/osuuskunnan-hyodyt-montaa-kautta/>.

Kosonen, S. 2022. Ovatko vanhukset heitteillä – mikä mättää? Lääkärilehti 28.10.2022. Viitattu 1.12.2022. <https://www.laakarilehti.fi/terveydenhuolto/ovatko-vanhukset-heitteilla-mika-mattaa/>.

Sote-uudistuksen tavoitteet. 2022. Viitattu 1.12.2022. <https://www.soteuudistus.fi/uudistus-lyhyesti->.

Väestö ja yhteiskunta. 2022. Tilastokeskuksen verkkosivu. Viitattu 1.12.2022. https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#vaeston-ikarakenne.

JYVÄSKYLÄN AMMATTIKORKEAKOULUN JULKAISUJA -SARJA

©2023

Tekijät & Jyväskylän ammattikorkeakoulu

Milla Lähdeniemi, Anu Raulo & Ulla Teppo (toim.)

MONIMUOTOINEN SOTE-YRITTÄJYYS

Kannen kuva • Unsplash
Ulkoasu • Jamk / Pekka Salminen
Kuvituskuvat • Anu Raulo
Taitto ja paino • Punamusta Oy • 2023

ISBN 978-951-830-672-9 (Painettu)
ISBN 978-951-830-673-6 (PDF)
ISSN-L 1456-2332

JAKELU

Jyväskylän ammattikorkeakoulun kirjasto
PL 207, 40101 Jyväskylä
Rajakatu 35, 40200 Jyväskylä
Puh. 040 552 6541
Sähköposti: julkaisut@jamk.fi
www.jamk.fi/julkaisut

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons
Nimeä-EiMuutoksia 4.0 Kansainvälinen -lisenssillä